

7 Kubus ter herdenking van de Dodenmars

Tot de reconstructie van het herdenkingscentrum vanaf 1966 behoorden ook twee kunstwerken. Allereerst de pas later geschapen gedenkzuil «Vernietiging door arbeid» en daarnaast een kubus als symbool voor het begin van de Dodenmars. Op deze Dodenmars vielen nog eens talloze slachtoffers.

De bronzen plastiek van de beeldhouwer Eberhard Roßdeutscher (1921–1980) uit Maagdenburg in de vorm van een kubus met reliëf verwijst naar de situatie waarin de gevangenen zich bevonden tijdens de Dodenmars in april 1945. De route zoals weergegeven op de plastiek komt overeen met de stand van het wetenschappelijk onderzoek in 1969, het jaar waarin de kubus is ontstaan.

8 Barak nummer 3

In de periode van 15 augustus 1944 tot en met 19 februari 1945 steeg het aantal gevangenen van bijna 2.000 tot meer dan 5.000. Dienovereenkomstig nam het aantal barakken toe van zes tot zestien.

In elke barak waren in een zeer kleine ruimte meer dan 300 mannen op elkaar geperst, zonder sanitaire voorzieningen. In sommige barakken waren aanvankelijk nog ledikanten, in andere barakken ontbrak elke vorm van inrichting. Dit gedeelte van een gevangenenbarak werd in 1992 teruggevonden op een bedrijfsterrein in Böhnshausen en markeert nu de plaats waar barak nummer 3 heeft gestaan.

9 Barak nummer 4

In barak nummer 4 waren gedurende de laatste maanden dat het concentratiekamp bestond joodse gevangenen ondergebracht, die kort voordat de concentratie- en vernietigingskampen in het oosten door het Rode Leger werden bevrijd, nog via concentratiekamp Buchenwald naar het buitenkamp Langenstein-Zwieberge waren gedeporteerd. De barakken werden ook wel blokken genoemd. De SS zette gevangenen in als blokoudste of kampbewaker. Deze gevangenen hoefden niet in het onderaardse gangenstelsel te werken, maar moesten tegen hun medegevangenen in de orde in het kamp handhaven.

10 Barak nummer 13

De gevangenenbarakken waren ongeveer 50m breed en 12m lang. In het midden bevond zich een 2m brede gang. Aan die gang lagen aan beide kanten telkens vijf grote kamers en één kleine kamer. De grote ka-

mers waren ongeveer 8m lang. Na de aankomst van een van de laatste gevangentransporten op 10 februari 1945 steeg het aantal gevangenen alleen al in barak nummer 13 tot meer dan 400 mannen.

Dit gedeelte van een gevangenenbarak, die in 1992 werd teruggevonden op een bedrijfsterrein in Böhnshausen, markeert de standplaats van barak nummer 13.

11 Executieplaats «Dodenden»

Aan deze dennenboom executeerde de SS gevangenen van het concentratiekamp die geprobeerd hadden te vluchten. In enkele gevallen probeerde de SS gevangenen te dwingen om de ter dood veroordeelden op te hangen. In een apart graf bij de dennenboom is vermoedelijk een gevangene begraven die geweigerd heeft om dit bevel van de SS op te volgen.

De dennenboom is in de jaren '60 gestorven. De boom wordt sindsdien geconserveerd als symbool van verzet in het concentratiekamp Langenstein-Zwieberge.

12 Het kleine kamp of «Junkerskamp»

Dit kleine kamp met slechts drie barakken lag binnen de prikkeldraadversperring van het grote kamp en werd van het grote kamp afgescheiden door een eenvoudig hek.

De gevangenen die in het kleine kamp ondergebracht waren, moesten tot in januari resp. februari 1945 voor toeleveringsbedrijven voor en filialen van de vliegtuigfabrikant Junkers Flugzeug- und Motorenwerke (JFM) werken in buitencommando's van het concentratiekamp Buchenwald. Deze buitencommando's bevonden zich onder andere in Aschersleben, Niederorschel, Langensalza en Halberstadt. Deze gevangenen werden naar Langenstein-Zwieberge gedeporteerd om hier voor het nieuw opgerichte bedrijf Malachit AG, een ander filiaal van JFM, productiewerkzaamheden te verrichten.

13 Gedenkteken / massagraven

Tot half maart 1945 vervoerde een boer uit Langenstein in opdracht van de kampleiding de doden naar het gemeentelijk crematorium van de stad Quedlinburg. Aanvankelijk werd hun as nog teruggestuurd naar Buchenwald, later werd de as begraven in de buurt van het crematorium. Vanwege de hoge sterftcijfers beval de SS in januari 1945 om op deze heuvel in totaal vier massagraven aan te leggen. Daar kwamen na 11 april 1945 nog twee massagraven bij, omdat er nog vele reeds bevrijde gevangenen stierven.

14 Gedenkteken / obelisk

Op deze plek bevond zich vanaf 1949 een boomhaag ter ere van de slachtoffers met zes grafperken, omgeven door een kleine muur met een obelisk.

In de jaren 1966 tot 1968 is de gehele ondergrond opgehoogd met zandsteen uit het onderaardse gangenstelsel. De obelisk werd vergroot en de zes grafperken werden samengevoegd.

Sindsdien zijn op de muur de namen te lezen van de landen van herkomst van de gevangenen.

In de jaren 2010/2011 is een gedeeltelijke reconstructie uitgevoerd, waarbij de afzonderlijke grafperken zijn afgedekt met zandstenen die afkomstig zijn uit het onderaardse gangenstelsel.

Openingstijden

Permanente tentoonstelling in het bezoekerscentrum

dinsdag–vrijdag (het gehele jaar door)	09.00–15.30 uur
zaterdag–zondag (ieder laatste weekeinde van de maand)	
april–oktober	14.00–17.00 uur
november, januari–februari	na aanmelding
december/nationale en erkende feestdagen	gesloten

Het **voormalige kampterrein** is altijd en zonder aanmelding vooraf te bezichtigen.

Onderaards gangenstelsel

zaterdag–zondag (ieder laatste weekeinde van de maand)	
april–oktober	14.00–17.00 uur
november–maart	gesloten

Contact:

Gedenkstätte für die Opfer des KZ Langenstein Zwieberge
Vor den Zwiebergen 1 · 38995 Halberstadt OT Langenstein
Tel.: 03941 5673 24 · Fax: 03941 302 48
info-langenstein@stgs-sachsen-anhalt.de
www.stgs-sachsen-anhalt.de

Impressum

Uitgever, tekst en redactie: Stiftung Gedenkstätten Sachsen-Anhalt
Foto: © K. Langer
Layout: www.signa-design.de

HERDENKINGSCENTRUM VOOR DE SLACHTOFFERS VAN HET CONCENTRATIEKAMP LANGENSTEIN-ZWIEBERGE

WEGWIJZER VOOR HET VOORMALIG KAMPTERRAIN

STICHTING
HERDENKINGSCENTRA
SAKSEN-ANHALT

Geschiedenis

Vanaf april 1944 tot april 1945 lieten de nazi's in de Thekenbergen bij Halberstadt een gangenstelsel uithouwen met een lengte van in totaal 13 km. Meer dan 7000 gevangenen uit 22 landen alsmede statenloze gevangenen moesten in het speciaal hiervoor gebouwde buitenkamp van het concentratiekamp Buchenwald dwangarbeid verrichten. De bedoeling van dit project met de schuilnaam «Malachiet» was om de wapenproductie onder de grond onder te brengen. Rond driekwart van de gevangenen werd fysiek «vernietigd door arbeid» of in het kader van de evacuatie van het kamp in april 1945 gedood.

Herdenkingscentrum

Tegenwoordig bestaat het herdenkingscentrum uit drie verschillende onderdelen:

- In het bezoekers- en documentatiecentrum biedt een permanente tentoonstelling de bezoeker informatie over het ontstaan, het doel en de ontmanteling van het concentratiekamp tegen de achtergrond van het streven om de wapenproductie onder de grond te laten plaatsvinden.
- Op het voormalige kampterrein kan de bezoeker resten van barakken, executieplaatsen en meerdere massagraven bezichtigen.
- Van het onderaardse gangenstelsel is ongeveer 120m van de zgn. spoorwegtunnel (Reichsbahnstollen) plus van daaruit een dwarsgang te bezichtigen.

Bezoekersreglement

Het terrein van het Herdenkingscentrum Langenstein-Zwieberge is eigendom van de Stichting Herdenkingscentra Saksen-Anhalt.

Bezoekers dienen zich aan de volgende regels te houden:

1. Het betreden van het terrein geschiedt op eigen risico. U dient er rekening mee te houden dat wegen in de winter slechts beperkt sneeuwvrij worden gemaakt.
2. Het is niet toegestaan van wegen en paden af te wijken.
3. Rijden met een auto op het terrein is slechts in uitzonderingsgevallen mogelijk en bovendien alleen met een speciale vergunning.
4. Honden dienen aangelijnd te worden.
5. Paardrijden alsmede het beoefenen van sporten is niet toegestaan.

Om een waardige vorm van herdenken te waarborgen, wordt u verzocht om zich gepast te gedragen.

Aan leden en sympathisanten van extremistische partijen of organisaties die in het kader van hun ideologie systematisch de (hier) gepleegde misdaden ontkennen, kan de toegang tot het tentoonstellingsgebouw, tot het gedeelte van het onderaardse gangenstelsel alsmede tot het terrein van het herdenkingscentrum worden ontzegd. Het dragen van kleding of symbolen die de verheerlijking van dictaturen tot uitdrukking brengt, is eveneens niet toegestaan. De medewerk(st)ers van het herdenkingscentrum oefenen het huisrecht uit. Zij hebben het recht om bezoekers die de

aandacht trekken door inhumane of antidemocratische uitlatingen, van het terrein te sturen en hen een toegangsverbod op te leggen.

1 Toegangspoort tot het concentratiekamp / appelplaats

Op deze plaats bevond zich de toegangspoort naar het kamp. Daarachter lag de appelplaats. Elke dag vond hier vóór en na het werk een appel plaats om het aantal gevangenen te tellen. Aan de hand van de nummers van de gevangenen werd gecontroleerd of zij aanwezig waren. Het appel na de terugkeer van de gevangenen in het kamp duurde meestal langer, omdat er bij het werk dagelijks gevangenen gewond raakten, onder stenen bedolven werden of zelfs gedood werden, en deze slachtoffers in het uitgebreide onderaardse gangenstelsel eerst moesten worden teruggevonden.

2 Gedenkzuil «Vernietiging door arbeid»

De beeldhouwer Wolfgang Rossdeutscher (geb. in 1945) uit Maagdenburg schiep in 1984 deze gedenkzuil van kalksteen als symbool voor de vernietigende gevolgen van de dwangarbeid die de gevangenen in het onderaardse gangenstelsel moesten verrichten.

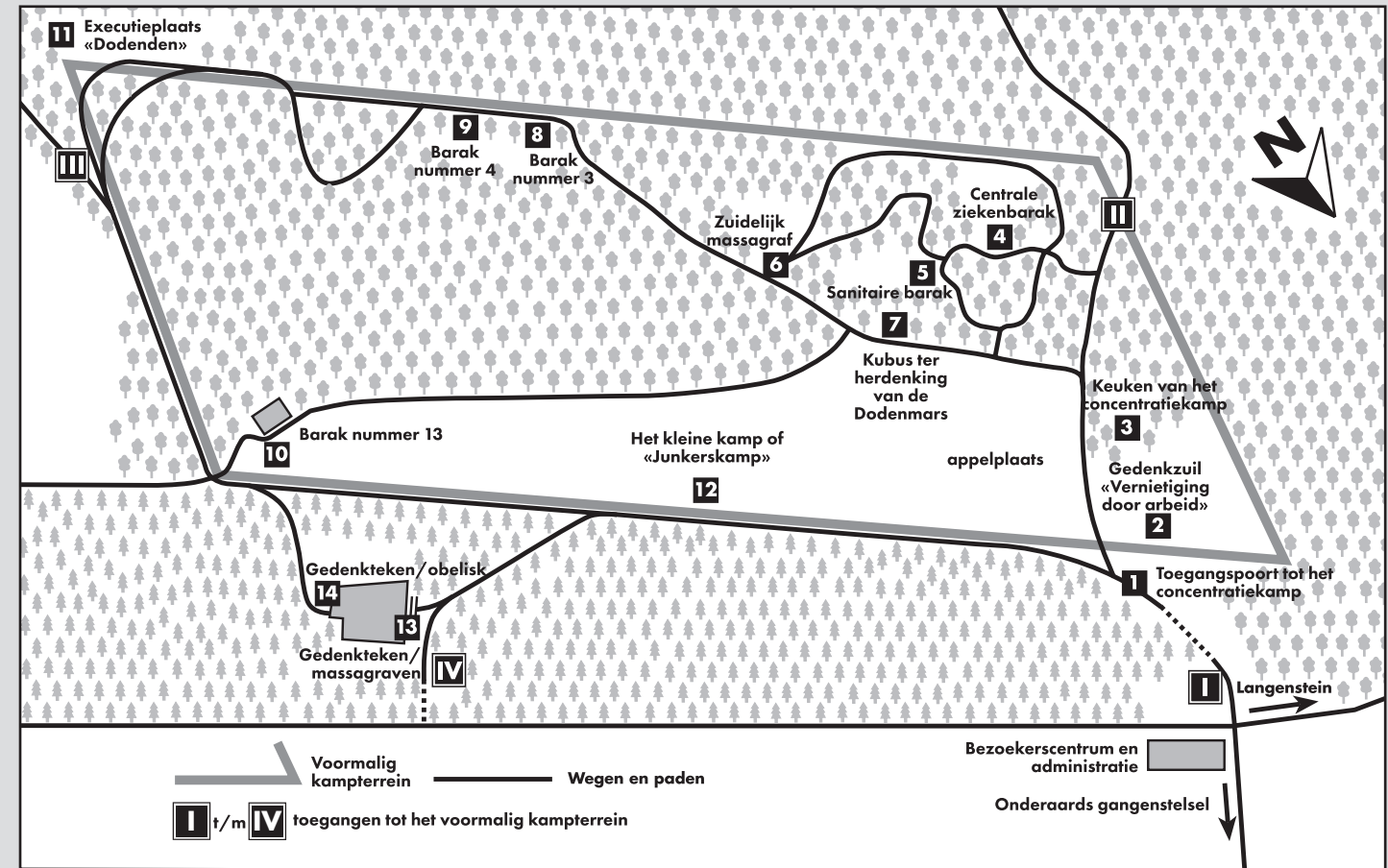
In het grondvlak rond de zuil zijn steenreliëfs verwerkt, die afkomstig zijn van een dichtbij gelegen klein eregebouw. Dit bouwwerk, dat rond 1970 in verband met de reconstructie van het herdenkingscentrum werd opgetrokken, diende als tijdelijke oplossing tot aan de voltooiing van de gedenkzuil en is vervolgens afgebroken.

3 Keuken van het concentratiekamp

Hier werd regelmatig in twee grote soepketels een dunne soep van water en groente (aanvankelijk ook nog met een beetje vlees) toebeïerd. Dit was per dag naast een stuk brood de enige maaltijd voor de gevangenen. Duidelijk te herkennen zijn de resten van de troggen voor het wassen van de ingrediënten, gemaakt van baksteen met een cementlaag eroverheen. In het midden van het fundament bevinden zich uitsparingen voor de waterafvoer via de bodem. Onder het linker gedeelte van de kampkeuken bevond zich een kelder. Er zijn nog resten van de keldertap zichtbaar.

4 Centrale ziekenbarak

De centrale ziekenbarak was een bakstenen gebouw met een houten betimmering en een vloer van cement. Aan de hand van resten van de

fundamenten en de muren bij de plaats waar zich vroeger de ingang bevond, valt nog de indeling van het gebouw te herkennen. In de loop van de tijd zijn op het kampterrein in totaal vier ziekenbarakken ontstaan. Overal waren de hygiënische omstandigheden catastrofaal. Gevangenen met een medische opleiding probeerden als gevangendokter en -verpleegkundige medegevangenen te helpen. Zij hadden echter nauwelijks de beschikking over medicijnen of verbandmateriaal.

5 Sanitaire barak

In februari 1945 bevonden zich in het kamp meer dan 5000 gevangenen, verdeeld over 20 houten barakken. Voor al deze gevangenen waren er op het kampterrein slechts zes sanitaire barakken. De inrichting van vijf van deze sanitaire barakken bestond uit een eenvoudig toilet in de vorm van een houten balk boven een uitgegraven sleuf

(latrine) alsmede uit een wastrog van baksteen met cement eroverheen en meerdere waterkranen. De zesde barak diende slechts als latrine; de wastrog stond apart buiten.

6 Zuidelijk massagraf

Bij de bevrijding van het concentratiekamp door Amerikaanse soldaten lagen overal op het kampterrein en in de barakken lijken van gestorven gevangenen. Mannen uit Langenstein moesten de doden begraven in een reeds uitgegraven kuil, die later het «zuidelijke massagraf» werd genoemd.

Kort na de bevrijding stierven er nog meer doodzieke gevangenen die zich ten tijde van de bevrijding nog in het kamp bevonden. Velen van hen vonden hier hun laatste rustplaats.

De huidige vormgeving van dit massagraf dateert uit 1996.